

Overweging 14 september 2014

Kruisteken als levensteken

Lezingen: Numeri 21, 4-9; Filippenzen 2, 5-11; Johannes 3, 13-17.

Het feest van de verheffing van het heilig Kruis gaat terug op een legendarische gebeurtenis uit de vierde eeuw, rond het jaar 325. Een gebeurtenis die nauw verweven is met de christianisering van het Romeinse Rijk. Tot die tijd namelijk werd in het Romeinse Rijk de christelijke godsdienst onderdrukt en hoogstens gedoogd. In de vierde eeuw komt daar verandering in door toedoen van Constantijn de Grote.

Door zijn moeder Helena die een relatie had met een romeinse officier, is hij zeker in contact gekomen met het christendom. De vader van Constantijn klom zeer hoog op in de hiërarchie en bracht het tot caesar en augustus. Constantijn volgde hem na diens dood op als keizer van het West-Romeinse rijk en veroverde ook het Oost-Romeinse rijk. Hij maakte Byzantium tot hoofdstad van het rijk, dat naar hem Constantinopel werd genoemd. Al eerder, in 313 had hij middels het edict van Milaan godsdienstvrijheid afgekondigd. Later bevoorrechtte hij het christendom als eenheid scheppende ideologie voor het hele Romeinse rijk. Op zijn sterfbed bekeerde hij zich daadwerkelijk tot het christendom door zich te laten dopen.

Na de dood van zijn vader rond 306 had Constantijn zijn moeder Helena, die eigenlijk van tamelijk eenvoudige komaf was, de titel Augusta verleend. Deze christelijke Helena nu kreeg in 325, of daaromtrent, een visioen waarin zij gemaand werd een pelgrimage naar Jeruzalem te ondernemen. Zij vindt daar onder meer het graf van Jezus en gebiedt er een kerk te bouwen, de Heilig Graf Kerk. Ook vindt zij de resten van het heilig Kruis waaraan Jezus, de Verlosser, is gestorven. Zij laat een deel achter in Jeruzalem, een deel in Constantinopel en een deel neemt zij mee naar Rome. De drie oude patriarchaten. Helena bewaart ze samen met de door haar gevonden nagels in de kapel van haar romeinse paleis, waar korte tijd later een kerk overheen wordt gebouwd, de eerste Santa Croce in Gerusalemme. Men kan deze relieken nog steeds aanschouwen in de Heilig-Kruiskapel van de gelijknamige over deze kerk gebouwde huidige Santa Croce. De kerk staat op de resten van het paleis van Helena en vlakbij de Sint Jan van Lateranen, de kathedrale kerk van de bisschop van Rome.

Al vanaf heel vroeg heeft de verering van het heilig Kruis een eigen en belangrijke plaats ingenomen in de spiritualiteit van het christelijk geloof in Oost en West. Ook al zijn we ons dat misschien niet zo bewust, telkens wanneer we, de een veelvuldiger dan de ander, bij het bidden een kruisteken maken. Bij de kruisprocessie op het feest van Kruisverheffing worden kruisen hoog opgeheven, voor iedereen zichtbaar getoond. Op Goede Vrijdag, de sterfdag van Jezus, wordt het kruis vereerd met bijpassende gezangen en gebeden.

Met al die rituelen en rituele gebaren willen we niet het kruis verheerlijken als plek van lijden en dood. Het gaat uiteindelijk niet om het kruis, maar om de gekruisigde. Het gaat om hetgeen door Hem in dit lijden en deze dood wordt betekend, geopenbaard.

Weliswaar heeft Hij geleden en is Hij gestorven, maar Hij is ook opgestaan uit de dood, ten leven gekeerd. Niet als een zegetocht van en voor Hemzelf, maar als een teken van leven voor ons.

We verheerlijken het kruis niet als een teken van marteling en dood, maar als een teken van hoop en leven. Juist als een getuigenis tegen het lijden en de dood. Als het teken van de overwinning van een zelveleze liefde die de dood keert. Is het immers niet de liefde die alleen zichzelf zoekt, die de dood in de pot is? De eigenliefde die aanleiding is tot onrecht en zondigheid? Het kruis wijst op een hele radicale manier juist weg van die

doodlopende weg. Daarom is het ook zo'n enorm teken van tegenspraak. Dat dood weg kan wijzen van dood. En dan niet in dat wat er gebeurt, maar in wat het betekent. Dit vraagt natuurlijk wel enige toelichting. Een toelichting waar ook de leerlingen van Jezus na diens dood sterk de behoefte aan hadden, om te kunnen begrijpen wat er nu eigenlijk gebeurd was en hoe zij dat moesten verstaan. En naar goed gebruik hanteren zij daarbij de grondregel dat Schrift Schrift verklaart. Zij zoeken dus naar gebeurtenissen en passages waarmee de latere gebeurtenissen verklaard kunnen worden. (Waarbij de gevonden verklaring overigens ook weer nieuw licht werpt op eerdere teksten.)

De slang is net als het kruis een dubbelzinnig symbool. Meestal associëren we de slang met begrippen als eng en gevaarlijk, dodelijk. In genesis leren we de slang kennen als de sluwe verleider die met kennis van zaken spreekt over de vruchten van de boom van kennis van goed en kwaad. De boom die in het centrum van het paradijs staat naast de boom van het leven. De vermenging van goed en kwaad tast het leven aan. Door goed te praten wat kwaad is en het goede in een kwaad daglicht te stellen wordt de integriteit van het bestaan aangetast. En dat is de dood in de pot. Dit is precies de vrucht van de zonde. Hierbij speelt zonde zich niet af in de bedompte sfeer van de zedigheid en de benepen moraal, maar is de kern van het kwade. Het verlies van integriteit. Door in te gaan op het verhaal van de slang die belooft dat de mens als God zal zijn, verliest de mens zijn integriteit en wordt wat hij niet is. Namelijk zondig en sterfelijk, doordat hij zich afkeert van God en van zichzelf.

Maar de slang heeft in de traditie van de geschriften ook een andere kant. Hij is ook symbool van leven en van het leven dat zich vernieuwt, zich herschept. Telkens legt de slang zijn omhulsel af en komt daaruit als nieuw tevoorschijn. Mozes gebruikt dit symbool en heft het omhoog op een staak opdat allen die er naar opzien in leven blijven. Wanneer Jezus aan het kruishout verheven wordt is Hij, naar analogie, degene die het leven vernieuwt. Die allen die naar Hem opzien voor het leven bewaart.

God is Heer over dood en leven. De slang die in de woestijn de dood van het volk betekende, betekent ook de redding wanneer deze door Mozes op bevel van God op een paal in de hoogte wordt gestoken voor ieder die er naar op wil kijken om gered te worden.

De slang die in het centrum van het paradijs de dood bracht door de onfortuinlijke keuze van de mens, is hier Jezus die aan de boom van het leven hangend een teken van leven is voor ieder die in geloof naar Hem opziet. Zo neemt Hij onze menselijkheid in al zijn aspecten op om ons weer op het leven af te stemmen.

Door ons mens-zijn in alle aspecten op te nemen heeft Hij het menselijk bestaan weer geheiligd. Door zijn lijden en dood heeft Hij ook de dood overwonnen. Met name daardoor is in de openbaring van de menswording het accent sterk op het levenseinde van Jezus komen te liggen als het verlossingsmoment bij uitstek. Dit ten koste van de betekenis van de menswording als zodanig. Daarin wordt het kruis dan te eenzijdig het teken van lijden en dood als de noodzakelijke weg naar verlossing.

Naar mijn smaak heeft dit levenseinde van Jezus in de spiritualiteit van het geloof een te grote nadruk gekregen. De navolging van Jezus lijkt dan toegespitst te worden op lijden en dood. Alsof dat ook voor ons een noodzakelijke weg naar verlossing zou zijn. Ik vermoed dat de nadruk op de verkondiging van het lijden en sterven van Jezus omwille van ons ook een sterk ideologisch karakter heeft. Hiermee kan ook veel menselijk leed worden gedgepraat.

Het lijden en sterven van Jezus kan echter nooit het menselijk leed rechtvaardigen. Juist omdat het door het kruis van Jezus wordt ontmaskerd als iets dat niet strookt met de bedoeling van het mens-zijn. Het zijn niet de eindtermen van ons leven. En het vindt er zeker niet zijn vervulling in. Dat is scheefgetrokken theologie en verkeerde spiritualiteit.

Het verheerlijken van het kruis is niet het verheerlijken van het lijden, maar het vieren van de overwinning op het lijden en de dood. Zeker hebben leed en dood een niet weg te denken plaats in ons leven, maar zij vormen er niet de allesoverheersende werkelijkheid van.

God heeft zijn zoon in de wereld gezonden, niet om deze te veroordelen en te verdoemen, maar om die te redden. En opdat alwie in Hem gelooft leven zal hebben en wel in overvloed. Hij is in de wereld gekomen om die opnieuw in Gods licht te stellen. Hij heeft ons mens-zijn op zich genomen om het te helen in Gods liefde, niet om het te breken in lijden en dood. De weg van Jezus gaan is voluit leven en liefde doen. Amen.